

УДК 330. 322:331.522.4

В.Д. МУСІЄНКО, канд. техн. наук, доц., Н.А. МОЛОЗІНА, асистент,
А.М. ЗАМАРАЄВА, студентка, ДВНЗ „Криворізький національний університет”

ПРОБЛЕМА ІНВЕСТИВАННЯ В АКТИВИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Проаналізовано динаміку обсягів державних інвестицій в активи людського капіталу та їх вплив на сучасний стан розвитку людського капіталу держави.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку науки все більше уваги приділяється дослідженню економіки, що ґрунтується на новітніх інформаційно-комунікаційних технологіях, системі безперервного навчання та визначає розвиток країни серед інших держав світу. Саме знання набувають вирішального значення та стають джерелом багатства, а здатність їх накопичувати та застосовувати виступає головним чинником інноваційного розвитку та конкурентоспроможності країни.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний вклад у розвиток сучасної теорії людського капіталу зробили вчені Гері С. Беккер, Джеймс Коулмен, Т. Шульц, Я. Мінсер, Е. Денісон, Р. Солоу, Дж. Кендрік, С.С. Кузнець, С. Фабрикант, І. Фішер, Р. Лукас, О.А. Грішнова, Ю. А. Корчагін, Ю.В. Щетинин, В. В. Клочков, Ж.О. Шульга, А.І. Добриніна, Й.А. Іванюка, П.Н. Майданевич, В.Я. Єльмеєва, Л.І. Михайлової, А.А. Колосюк.

Постановка завдання. Поняття «людський капітал» означає не лише усвідомлення вирішальної ролі людини в економічній системі суспільства, а й визнання необхідності інвестування в людину, оскільки капітал набувається і збільшується шляхом інвестування (за рахунок обмеження поточного споживання) і приносить тривалий економічний ефект. Тому доцільно вивести проблеми інвестування в активи людського капіталу в Україні.

Викладення основного матеріалу та результати. Людський капітал виступає необхідною умовою становлення економіки знань, а продукування знань та ідей є основою економічного розвитку. Освіта, виховання, здоров'я, розвиток творчих здібностей виступають чинниками формування якісного людського капіталу, що забезпечить у майбутньому високий рівень особистого та суспільного доходу [3].

Інвестиції в людський капітал являють собою будь-які дії, що підвищують професійну кваліфікацію та продуктивні здібності людини і тим самим продуктивність її праці. Витрати, що сприяють підвищенню людської продуктивності, можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що їх буде багаторазово компенсовано дедалі значнішим потоком доходів у майбутньому.

Інвестиції в людський капітал бувають різних видів: витрати на освіту, включаючи загальну та спеціальну, формальну та неформальну освіту, підготовку за місцем роботи і т. ін. Вони є найочевиднішим, найпоширенішим і найважливішим видом інвестицій у людський капітал. Освіта формує працівників, які стають кваліфікованішими і продуктивнішими. Витрати на охорону здоров'я мають також велике значення. Добре здоров'я - результат витрат на профілактику захворювань, медичне обслуговування та поліпшення життєвих умов - продовжує тривалість життя, підвищує працездатність і продуктивність праці.

Інвестування - це важлива передумова виробництва людського капіталу, але ще не саме його виробництво, що здійснюється у процесі активної людської діяльності, в якій майбутній власник цього капіталу практично завжди виступає водночас і об'єктом, і суб'єктом, і результатом впливу. Людський капітал створюється як у суспільному секторі економіки (наприклад, у сфері освіти) за рахунок державних, і приватних інвестицій, так і на особистісному рівні в тому розумінні, що витрати часу та праці для саморозвитку й самовдосконалення майбутнього власника людського капіталу абсолютно необхідні для нарощення цього капіталу.

Формування людського капіталу - це процес творення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. При цьому інвестування здійснюється двояко: як вкладення коштів та ресурсів і як витрати часу та сили, тобто як певні види людської діяльності.

Віддача від інвестицій у людський капітал залежить безпосередньо від терміну його використання, тобто визначається часом, що залишився до закінчення працездатного періоду життя людини. Чим раніше зроблено інвестиції в людину, тим довше за інших рівних умов, вони даватимуть віддачу. Але слід враховувати, що якісніші та триваліші інвестиції приносять, як правило, більший і триваліший ефект.

Порівняно з інвестиціями в інші форми капіталу, інвестиції в людський капітал, за оцінками багатьох економістів, є найвигіднішими як для окремої людини, так і для суспільства в цілому.

Характер, масштаби і види інвестицій у людину зумовлені історичними, національними, культурними особливостями та традиціями суспільства, менталітетом народу.

Є особливості також у фізичному та моральному зношуванні людського капіталу. Воно визначається, по-перше, мірою природного старіння (фізичного зношування) людського організму та притаманних йому психофізіологічних функцій, а по-друге, мірою економічного старіння (морального зношування) внаслідок застаріння знань чи відносного зменшення цінності здобутої колись освіти. Особливістю людського капіталу є також те, що у процесі використання він не лише зношується, а й збагачується за рахунок надбання людиною професійного досвіду навіть без спеціальних інвестицій. Тому зношування людського капіталу відбувається (у разі правильного його використання) значно повільніше порівняно з фізичним капіталом. Якщо ж у процесі використання людського капіталу постійно робляться додаткові інвестиції у безперервну освіту, здоров'я тощо, то його якісні й кількісні характеристики (обсяг, цінність, якість) можуть поліпшуватися протягом всього життя людини.

Інвестиційний період фізичного капіталу (у середньому 1,5-2 роки) значно коротший порівняно з людським капіталом. Наприклад, інвестиційний період такої форми вкладень у людину, як освіта, тобто тривалість навчання може сягати 12-20 років [2].

Вкладення в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти.

У наш час роль держави у цій галузі дуже велика, але не застосовується в повній мірі. Держава використовує і стимули, і примусові заходи, спрямовані на примноження людського капіталу нації. До примусових належать обов'язкова для всіх формальна шкільна освіта в установленому обсязі, обов'язкові медичні профілактичні заходи (наприклад, щеплення) тощо. Основними є заходи, що стимулюють. Уряд використовує два дійові способи для стимулювання приватних інвестицій у людський капітал, причому цей вплив здійснюється за допомогою економічних ринкових заходів. По-перше, через систему податків і субсидій держава впливає на доходи тих, хто здійснює такі інвестиції. По-друге, уряд може регулювати ціни на інвестиції в людський капітал, регулюючи ціни використовуваних для цього ресурсів. Особливо велика роль держави у двох найважливіших сферах формування людського капіталу — в освіті та охороні здоров'я, діяльність у сфері культури і спорту, відпочинку та розваг.

Якщо проаналізувати інвестування держбюджету у людський капітал, то можна зазначити, що видатки на освіту у 2010 р. нараховують - 28807,5 млн грн., що є досить високим показником порівнюючи з минулими роками (2008р. - 21554,3 млн грн., 2009 р. - 23925,7 млн грн.), на охорону здоров'я: 2008 р. - 7366 млн грн.; 2009 р. - 7531 млн грн.; 2010 р. - 8710 млн грн., у сферу культури та спорту становлять на протязі 2008-2010 років відповідно: 21100 млн грн.; 5200 млн грн.; 5340 млн грн. (рис.1).

Узагальнюючи проведений аналіз показників, можна зазначити загальне підвищення інвестування державою людського капіталу.

Існує ряд чинників, які впливають на рівень людського капіталу. По-перше, це частка витрат держави на освіту у ВВП (інвестиції в людський капітал). Звертаючись до джерела служби статистики України за період 2008-2010 років спостерігається збільшення витрат держави на освіту у ВВП від 4,2 до 7,3%. [1]

Порівнюючи даний показник з іншими країнами, можна зазначити, що Україна займає 48-ме місце у світовому рейтингу і рівень її витрат на освіту складає лише 143 дол. США на особу [4].

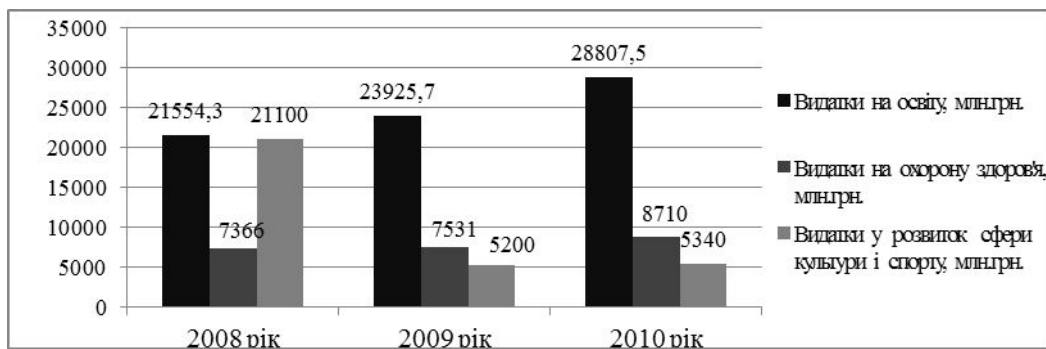

Рис. 1. Видатки державного бюджету України на освіту, охорону здоров'я, розвиток сфери культури та спорту

У динаміці фінансування освіти у період 2000-2010 років в Україні виглядає так (рис.2) [1].

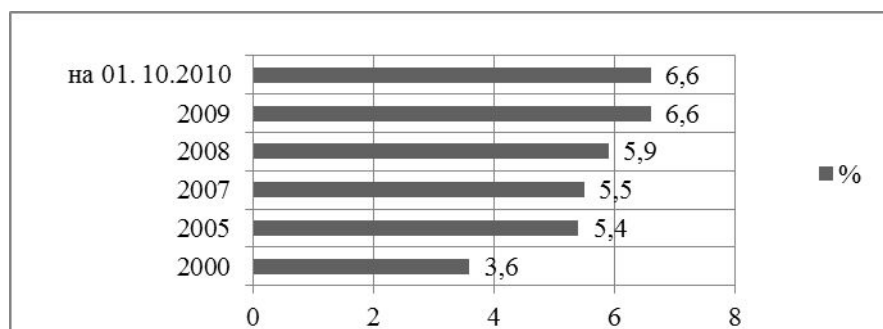

Рис. 2. Динаміка фінансування освіти в Україні загалом

З діаграми видно, що починаючи з 2000 р. відбувалося поступове зростання витратів включно до 2009 р., показник якого становив 6,6%. У 2010 р. спостерігається незмінність показника, що могло бути викликане загальним погіршенням економічної ситуації, яка склалася на даний момент у країні.

За оцінками Світового банку людський капітал перевищує 80 % всіх продуктивних багатств в Японії і 60 % в США. У Австралії і Канаді, що володіє величезними природними ресурсами і порівняно невеликим, але високоосвіченим населенням, частка людського капіталу складає близько 20 % продуктивних багатств цих країн.

Також важливо зазначити показник, який значною мірою впливає на якість людського капіталу - це показник здоров'я населення до якого входять: рівень захворюваності громадян, середня очікувана тривалість життя при народженні, коефіцієнти народжуваності та смертності.

В Україні найбільш поширеними захворюваннями є туберкульоз усіх ступенів тяжкості, СНІД, посідає одне з провідних місць за рівнем захворюваності на гепатит А в Європейському регіоні, професійні захворювання та інші, що обумовлює зниженість якості людського капіталу.

Динаміка тривалості життя населення України у 1990-х роках і на початку XXI ст. була неоднозначною. В цілому в тенденціях тривалості життя за вказані вище роки, можна виділити декілька коротких періодів: період загального і стрімкого скорочення тривалості життя 1990-1995 рр.; період короткочасного незначного підвищення тривалості життя - 1996-1998 рр.; період зниження і стагнації тривалості життя на дуже низькому рівні - 1999-2005 рр.; період підвищення тривалості життя, який розпочався у 2006 р. (табл. 1).

За попередніми даними, в Україні у 2010 р. середня очікувана тривалість життя при народженні порівняно з 2009 р. збільшилась на 0,2 року і становить 69,8 року для обох статей. При цьому на 0,18 року (з 64,37 до 64,55 року) ця величина збільшилась для чоловіків і на 0,21 року (з 74,84 до 75,05 року) - для жінок.

За оцінками тривалості життя при народженні, ситуація, яка склалася в Україні є однією з найгірших у Європі. У 2010 р. очікувана тривалість життя чоловіків в Україні складає 64,55 років жінок 75,05 років, в той час, як у Австрії 77,8 і 83,3 років, Іспанії 78,0 і 84,3 років, Німеччині 77,6 і 82,7 років відповідно [5].

Зміни середньої тривалості життя населення України у 2006-2010 рр. (роки)

Рік	Чоловіки			Жінки		
	міські поселення	сільські поселення	всі поселення	міські поселення	сільські поселення	всі поселення
2006	62,94	61,04	62,31	74,14	73,26	73,87
2007	62,61	60,18	61,81	74,08	73,06	73,77
2008	63,13	60,61	62,30	74,31	73,27	73,99
2009	62,18	62,73	64,37	75,21	74,02	74,84
2010	65,35	62,91	64,55	75,42	74,22	75,05

Серйозне занепокоєння викликає збільшення розриву у рівнях чоловічої і жіночої тривалості життя (рис. 3), який у 2010 році становив 10,5 року.

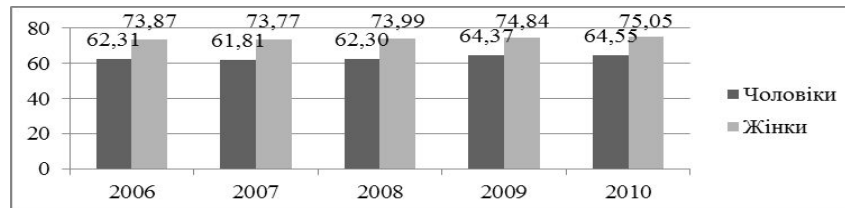

Рис. 3. Динаміка зміни середньої тривалості життя чоловіків і жінок по всім поселенням

Оцінюючи демографічну ситуацію можна зазначити, що станом на 2010 рік при урахуванні коефіцієнтів смертності і народжуваності, смертність перевищує народжуваність у розрахунку на 100 осіб на 0,04.

На сьогоднішній день віковий склад постійного населення можна класифікувати за віковою категорією: 0-14 років, 15-64 роки, за 65 років.

Для наглядного прикладу побудована кругова діаграма яка характеризує дані показники (рис. 4)

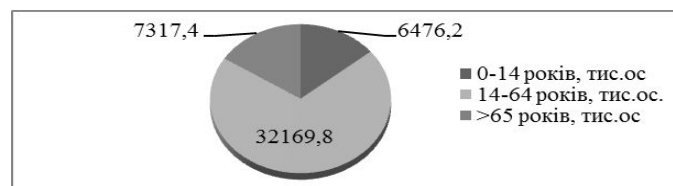

Рис. 4. Структура чисельності за віковим розподілом населення

Найбільшу частку населення складають населення працездатного віку їх частка складає 70% від загальної чисельності, найменша чисельність осіб - це населення у віці, молодшому за працездатний їх загальна частка складає 14,1 %, що підтверджується даними коефіцієнта народжуваності і смертності.(рис. 4).

Узагальнюючи показники нами запропонована формула розрахунку коефіцієнту інвестування у людський капітал (1). По суті вигідним є інвестування у вікові групи молодші за працездатний вік, тобто 0-14 років, та працездатний вік від 15 до 64 років.

Інвестуючи грошові кошти у групу 0-14 закладаємо основний фундамент для подальшого розвитку особистості і майбутнього здорового і висококваліфікованого спеціаліста.

$$Oid = \frac{\sum \text{Витрат на освіту} + \sum \text{Витрат на охорону здоров'я} + \sum \text{Витрати у сфері культури та спорту}}{\sum \text{Ч вік молодший за працездатний} + \sum \text{Ч Працездатного віку}} \quad (1)$$

де Oid - державні обсяги інвестування у людський капітал, Ч - чисельність населення відповідно віку молодшого за працездатний (0-14 рр.) та працездатного віку (15-64 рр.).

Дана формула надасть можливість розрахувати необхідну кількість одиниць інвестування на одну особу, на державному рівні розподілу коштів.

Виходячи з вище сказаного, нами було розраховано необхідну кількість витрат на одну особу, при державному інвестуванні у людський капітал. Враховуючи загальну чисельність населення України станом на 2010 рік - 45962.9 тис. осіб.

$$O \text{ ід} = \frac{28807,5 \text{ млн. грн.} + 8710 \text{ млн. грн.} + 5340 \text{ млн. грн.}}{38646 \text{ тис. осіб}} = 1108,98 \text{ (грн./особу)}$$

Отже, держава інвестує на одну особу 1108,98 грн./особу.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Останні роки, на Україні можна охарактеризувати ускладненням зовнішнього організаційного середовища, різким зростанням темпів її зміни і посиленням конкуренції. Все це призводить до пошуку прихованих резервів і нових шляхів підвищення ефективності.

Перспективи економічного розвитку України повинні бути визначені і реалізовані у рамках загальних тенденцій, що складаються у сучасному світі.

Низький рівень і якість людського капіталу, у майбутньому, призведе до економічної відсталості України, бо інвестиції, які вкладає наша держава у розвиток людини не достатні для повноцінного розвитку як самої особистості, так і країни загалом.

Сьогодні у порівнянні з інвестиціями в інші різні форми капіталу, інвестиції у людський капітал є найбільш вигідними як із погляду окремої людини, так із погляду всього суспільства, тому, що дають досить значний за обсягом і тривалий за часом економічний і соціальний ефект.

Для досягнення найкращих результатів в Україні інвестування у людський капітал має здійснюватися на 4-х рівнях:

- особистісному - для формування людського капіталу окремих осіб;
- мікрорівні - для формування людського капіталу підприємства;
- мезорівні - для формування людського капіталу регіонів і галузей;
- макрорівні - для формування сукупного людського капіталу самої країни.

Політика держави у напрямку освіти, охорони здоров'я і професійної підготовки повинні стати окремими, самостійними елементами регулювання функцій уряду. Так як, людський капітал, який сформований лише в результаті інвестицій і накопичений людиною, визначений достатній запас здоров'я, певних знань, навиків, спроможностей, будуть сприяти підвищенню продуктивності праці й ефективності виробництва і тим самим впливати на зростання як матеріального добробуту людини так і економічної стабільності держави. Для покращення стану людського капіталу необхідно провести заходи по збільшенню обсягів інвестицій з боку держави за всіма напрямками. Для цього необхідно передбачити реформування законодавчої бази України з питань охорони здоров'я, освіти громадян та їх соціального захисту. Без законодавчих реформ, Україна не зможе досягти рівня світових розвинених держав за показниками розвитку людського капіталу, а також знизити смертність та збільшити народжуваність громадян, що призведе до значних втрат людського капіталу вже в найближчому майбутньому.

Список літератури

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс].-Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. **Васильченко В. С.** Управління трудовим потенціалом: [навчальний посібник.] / **В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А.Грішнова, Л.П.Керб** - К.: КНЕУ, 2005. - 403 с.
3. Кафедра міжнародних відносин .- Хмельницьк.:ХНУ [Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://mev-hnu.at.ua>
4. **Лавриненко С. І.** Шляхи реалізації політики поліпшення якості життя населення України у 2005–2009 роках / **С.І. Лавриненко** // Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : [монографія] / **Лавриненко С. І., Пищуліна О. М., Шевченко О. В.** – К., 2009. - 169 с.
5. **Осауленко О.Г.** Статистичний щорічник України за 2009 рік [Електронний ресурс]/**О.Г.Осауленко, Н.П.Павленко.**:[за ред. **О.Г.Осауленко**].- Державний комітет статистики України. - Режим доступу: Рукопись постуила в редакцию 23.03.12

УДК 330.1:331.101.262

Н.В. КРАВЧЕНКО, канд. економ. наук, доц., ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ВПЛИВ ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Надано аналіз впливу відчуження праці на особливості формування людського капіталу, як стратегічного ресурсу розвитку. Обґрунтовані негативні наслідки відчуження праці та окреслені можливі шляхи його подолання.